

Антон Олександрович **ВАЛУЄВ**

аспірант, Державний податковий університет; Начальник відділу архітектури, інвентаризації нерухомого майна та юридичного забезпечення, ТОВ "Підприємство Агрофон"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9561-4675>

АРХЕОЛОГІЧНА СПАДЩИНА ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ

Статтю присвячено дослідженню археологічної спадщини як предмета злочинного посягання, уточненню термінологічного апарату. В ході дослідження всі наявні на території України об'єкти археологічної спадщини поділено на три групи: 1) відомі об'єкти археологічної спадщини; 2) передбачувані об'єкти археологічної спадщини; 3) невідомі об'єкти археологічної спадщини. Визначено, що правова охорона забезпечується відомим об'єктам археологічної спадщини, які цойно виявлено або тим, які існують у вигляді пам'ятки національного або місцевого значення, тобто об'єктам, яким держава надала правового статусу «об'єкта археологічної спадщини». Запропоновано внести зміни до чинного законодавства з метою превентивного захисту не лише об'єктів археологічної спадщини із чітко визначеним правовим статусом, а також тих, що його не мають.

Ключові слова: археологічна спадщина, культурна спадщина, злочинне посягання, предмет злочину, пошукові роботи, «чорна археологія»

ВСТУП

Після здобуття Україною незалежності організована злочинність проникла у різні сфери життєдіяльності суспільства, зокрема й ті, що пов'язано з культурною та археологічною спадщиною українського народу. В радянський період особи, винні у невиконанні правил охорони, використання, обліку та реставрації пам'яток історії та культури, у порушенні режиму зон охорони пам'яток, а також в інших порушеннях законодавства про охорону та використання пам'яток, підлягали кримінальній, адміністративній чи іншій відповідальності відповідно до законодавства СРСР та союзних республік. В УРСР винні у знищенні і зруйнуванні пам'яток історії і культури притягувалися до відповідальності за ст. 207 УК УРСР. Вказана стаття не оперувала термінами «археологічна спадщина» та «культурна спадщина». Необхідність в «термінологічному різноманітті» виникла після розпаду СРСР, коли на його руїнах розрісся ринок збуту культурних та археологічних цінностей, величезні маси людей подалися до лав «чорних копачів», а «чорна археологія» набула організованих форм. Зазначені події стали тригером розвитку кримінально-правової теорії та законодавства, присвячених захисту культурної та археологічної спадщини. На сьогодні археологічна спадщина є невід'ємним елементом об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 298 Кримінального кодексу (КК) України. Водночас результативність зазначеної статті, на наш погляд, викликає певні сумніви. Аналіз статистичних даних свідчить, що в судах на кінець 2021 р. за вказаною статтею перебувало всього 11 проваджень, в 2020 р. – 8 проваджень, а в 2019 р. – 2 провадження. Вважаємо, що рівень зареєстрованої злочинності не повною мірою відображає криміногенну ситуацію, що склалася у сфері охорони культурної та археологічної спадщини. Насамперед це пов'язано з тим, що посягання, предметом яких виступає археологічна спадщина, мають високий рівень латентності. До того ж у застосуванні ч. 1 ст. 298 КК України в переважній більшості випадків виникає проблема доказування, що незаконні археологічні розвідки, розкопки, інші земляні чи підводні роботи проводились саме на об'єкті

археологічної спадщини. Ця обставина й зумовила концентрацію уваги на проблематиці визначення археологічної спадщини як предмета злочинного посягання.

Сьогодні ми можемо спостерігати тенденцію посилення уваги до питання збереження культурної спадщини нашої держави. В українській і зарубіжній науці дослідженню проблем кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини присвячені окремі праці, а саме Т.Б. Герелюка, В.Д. Гулкевича, К.В. Гулякова, О.М. Костенка, В.В. Кузнецова, Н.Ф. Кузнецової, П.С. Матишевського, М.О. Міщенко, В.О. Навроцького, А.М. Соловійової, Є.Л. Стрельцова, С.С. Яценка та ін. Водночас проблеми правової охорони саме археологічних об'єктів культурної спадщини (об'єктів археологічної спадщини) залишаються маловивченими.

МЕТА РОБОТИ

Статтю присвячено дослідженню археологічної спадщини як предмета злочинного посягання та уточненню термінологічного апарату, який використовується у визначенні означеного елемента.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet. У дослідженні використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

В Україні ринок збуту культурних та археологічних цінностей почав формуватися з середини 1980-х рр. У подальшому його зростанню та поширенню сприяв розпад СРСР, відкриття кордонів та загальне зубожіння населення пострадянських країн. Якщо до середини 1980-х рр. монетизувати добутий розкопкою предмет пересічному громадянину було майже неможливо, то у подальшому це не викликало надмірної складності. У 1990-х рр. предмети археології починають стрімко зростати у ціні. Якщо керамічну камфору можна було продати за 50 дол. США, то ціна виробу із бронзи залежно від його призначення стартувала від 500 дол. США. Стосовно предметів із дорогоцінних металів, то їхня ціна досягала десятків тисяч доларів США. В

період становлення державності незалежної України внаслідок поширення «чорних розкопок» Україна втратила сотні цінних пам'яток, чим завдано істотних збитків вітчизняній науці. «Чорні археологи» розкопували кургани та городища, продавали знайдені в них артефакти, не переймаючись збереженням історичної спадщини України та її народу.

Зазначимо, що «чорна археологія» вважається одним із найприбутковіших бізнесів, на рівні з наркоторгівлею, проституцією, торгівлею людьми та органами, зброєю тощо. Водночас «чорна археологія» в обивательській свідомості сприймається буденно, не викликає моральних мук, оскільки не є в очах більшості українців чимось морально ганебним. Скарбощукацтво в Україні є поширеним явищем з низьким порогом входу. Це пов'язано з тим, що для здійснення «чорних розкопок» не потрібно мати спеціальних знань, карти археологічних пам'яток, які вважаються «хлібними», є у вільному доступі в мережі Інтернет, а інструменти для здійснення розкопок можна знайти в будь-якому магазині для копу за цілком прийнятну ціну. Все це приваблює до лав скарбощукачів все більше людей. А втім, шкоду археологічній спадщині несуть як любителі, для яких пошук старовини з металощукачем – це хобі, так і професіонали, для яких незаконні пошукові роботи на об'єктах археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини – це цілеспрямована діяльність із знаходження цінних для продажу предметів. Зазвичай, професіонали є представниками організованих груп та злочинних організацій, які афілійовані з владними структурами, що дає змогу винним уникати покарання. У складі зазначених груп та організацій є спеціалісти, які мають підготовку в галузі історії, археології, етнографії тощо. Досить часто в їхньому складі можна зустріти археологів, які консультують торговців старовиною, а іноді й самостійно займаються пошуком старовини для подальшого їх продажу, замаскованим під археологічні дослідження. Значною мірою від таких дій страждають городища, скіфські могили й стародавні поселення, а також пам'ятки археології, що знаходяться під водою і є малодослідженими. Слід нагадати, що Чорне море має шар сірководню, котрий є консерватором і зберігає усі затонулі об'єкти, які потрапили в його води з часів античності до II світової війни. Так, Департамент підводної спадщини України лише за одну експедицію, яка тривала один місяць, знайшов 449 затонулих кораблів.

При розкопках організовані групи та злочинні організації, на відміну від любителів, які використовують металощукачі та «занурюються в землю» не глибше одного метра, застосовують переважно важку техніку, що може розкопати об'єкт археологічної спадщини до його основи. На відміну від археологів, які, перебуваючи в археологічних експедиціях, можуть місяцями здійснювати розкопки з метою вивчення пам'ятника археології та реконструкції його ролі в історичному процесі, організовані «чорні археологи», переслідуючи іншу мету, розкопують об'єкт археологічної спадщини за кілька днів. Такий варварський підхід веде до повного знищення безцінної наукової інформації, що міститься у подібних об'єктах, яку отримують археологи під час здійснення законних пошукових робіт на об'єкті

археологічної спадщини. Для осіб, які займаються «чорною археологією», цінними є суто отримані внаслідок розкопок предмети. Водночас їх повноцінне дослідження стає неможливим, оскільки з пошкодженням чи знищенням об'єкта археологічної спадщини порушується контекст, в якому існував здобутий предмет: їх неможливо коректно датувати, визначити місце походження тощо.

Безумовно, на тлі зростання ризиків та загроз археологічній та культурній спадщині Україна не могла не вжити відповідних заходів із забезпечення їхньої охорони. Одним з перших правових актів, який відмітив наявну проблему з охороною культурної спадщини в Україні стала Концепція сталого розвитку населених пунктів, схвалена Постановою Верховної Ради України від 24.12.1999 р. № 1359-XIV. Концепція встановила, що на загальнодержавному рівні повинні здійснюватись заходи із вдосконалення законодавства, державних стандартів і норм стосовно уточнення функцій і повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також координації їхньої діяльності у розв'язанні проблем сталого розвитку населених пунктів; раціонального використання природних ресурсів, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, інженерної інфраструктури, будівництва та експлуатації житла, об'єктів комунального господарства, покращення умов проживання, відпочинку та оздоровлення населення, охорони довкілля, збереження та збагачення культурної спадщини [8]. Відповідно до вказаного правового акту збереження та збагачення культурної спадщини визнано одним із пріоритетних завдань розвитку країни.

Розуміючи важливість запобігання знищенню археологічної спадщини України вітчизняний законодавець після прийняття профільного Закону України «Про охорону археологічної спадщини» № 1626-IV від 18.03.2004 р. [14] та Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини» № 2518-VI від 09.09.2010 р. [15] виклав ст. 298 КК України у новій редакції, якою передбачив відповідальність за незаконне здійснення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини, чим зробив значний внесок у забезпечення захисту археологічної спадщини українського народу від злочинних посягань.

У криміналістиці предмет злочинного посягання є одним з елементів криміналістичної характеристики злочинів. Предметом злочинного посягання слід вважати матеріальний елемент злочинного діяння, який визначає цільову спрямованість в діяльності суб'єкта посягання. Дії стосовно даного елемента матеріальної структури злочину не пов'язані із заподіянням йому шкоди. Мета злочинця – заволодіти цим предметом і надалі незаконно розпорядитися ним на свій розсуд [17, с. 129]. Предмет злочинного посягання в сенсі матеріального об'єкта, на який спрямовано активність злочинця, А.Ж. Іманалієва пропонує розглядати як матеріально-фіксований об'єкт, що зазнав протиправного фізичного та/або психічного впливу з боку винної особи, що спричинило суспільно-небезпечні наслідки або створило реальну загрозу їхнього наступу. Розкриваючи це визначення, авторка дійшла таких висновків: по-перше, в ролі предмета завжди виступає якийсь

дискретний матеріально-фіксований об'єкт як елемент реальної дійсності (предмет, документ тощо); по-друге, цей об'єкт є відносно самостійною, складною системою, закономірно пов'язаною з іншими елементами криміналістичної характеристики механізму вчинення та відображення злочину; по-третє, внаслідок злочинного впливу на предмет злочину завдається шкоди суспільним відносинам, що охороняються законом; по-четверте, будучи включеним у механізм злочину та його відображення, предмет відіграє роль слідоутворюючого об'єкта, а також стає носієм кримінально-релевантної інформації, що визначає його пізнавальну значимість у кримінальному судочинстві [7]. Предмет злочинного посягання має особливе значення у розслідуванні злочинів, через те що безпосередньо пов'язаний з діями злочинця, направленими на досягнення злочинного результату. Він містить найбільше доказової інформації, бо відбиває в собі зміни, пов'язані з конкретною подією злочину.

Предмет злочину (предмет злочинного посягання) з позиції кримінального права, якщо його порівнювати з позицією виробленою в межах криміналістики, має дещо інше трактування. Його розуміють у широкому та вузькому значенні. У широкому значенні предметом злочину називають соціальні блага, у зв'язку з якими виникають та існують суспільні відносини. Впливаючи на ці блага, винний порушує відносини, що склалися в суспільстві, і становить небезпеку суспільному розвитку. Такими соціальними благами є матеріальні та нематеріальні цінності. У широкому значенні предмет притаманний будь-якому злочину, бо якщо існують суспільні відносини, то існує і предмет, з приводу якого вони склалися. У вузькому значенні предметом злочину є речі матеріального світу, впливаючи на які злочинець посягає на об'єкт злочину [2, с. 55]. Наведена позиція домінувала в радянській теорії кримінального права, яку наслідувала вітчизняна кримінально-правова доктрина. Однак на сучасному етапі розвитку суспільства багато відносин виникають з приводу нематеріальних благ. Інколи ці нематеріальні блага тісно пов'язані з матеріальними, що на думку окремих науковців потребує розширеного тлумачення предмету злочину. Так, П.П. Андрушко зазначає, що предметом злочину можуть бути не тільки матеріальні речі, але й інші явища об'єктивного світу (нематеріалізовані об'єкти – інформація, енергія), які мають зовнішній вияв чи можуть набути його і сприйматись органами відчуття людини. Він зазначає, що предметами злочинів, передбачених окремими статтями КК України, є відповідні об'єкти права інтелектуальної власності, вказані у диспозиціях статей [1, с. 34-35]. Погоджуємось з І.В. Кузнецовим стосовно того, що до предметів матеріального світу як можливих предметів певних злочинів слід відносити інформацію та продукти інтелектуальної творчості, виражені у тій чи іншій об'єктивній формі [11, с. 79-80]. На нашу думку, питання про предмет повинно вирішуватись з урахуванням специфіки охоронюваних (кожної окремою нормою КК України) суспільних відносин, а самими предметами злочинного посягання мають вважатись ті, що відповідають таким базовим ознакам:

- мають кількісні параметри (схильність до обліку, вимірювання, фіксації тощо);

- можуть бути відокремлені від інших об'єктів навколишнього світу (мають індивідуальні якісні властивості);

- охороняються кримінальним законом;

- визначають об'єкт злочину, вказуючи на суспільні відносини, яким завдано шкоди.

Виходячи із вищезазначеного, предмет суспільного відношення, що піддається злочинному впливу, може бути як матеріальним (речовим), так і нематеріальним (неуречевленим).

Стосовно незаконного здійснення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини, то предметом злочинного посягання в їх вчиненні може бути лише матеріальний об'єкт – об'єкт археологічної спадщини.

Підкреслимо, що об'єкт археологічної спадщини про який йдеться у ч. 1 ст. 298 КК України є не тільки предметом злочинного посягання, а також і місцем скоєння злочину. У своїх наукових пошуках об'єкт археологічної спадщини визначали в якості місця вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 298 КК України, такі науковці як В.Д. Гулкевич [6], В.В. Кузнецов [10], М.О. Міщенко [12] та ін.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 298 УК України, в якості обов'язкової ознаки включає місце вчинення злочину. Слід розглядати місце вчинення злочину як певну територію, в межах якої вчинено злочин. Встановлення місця злочину за кримінально-правового аналізу діянь, передбачених ч. 1 ст. 298 КК України, має надзвичайно важливе практичне значення, оскільки від нього залежить чи є склад злочину в діях тієї чи іншої особи. Для правильної кваліфікації вчиненого необхідно встановити: чи відбувалося незаконне здійснення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт саме на об'єкті археологічної спадщини.

У ст. 298 КК України законодавець використовує специфічну термінологію, трактування якої сам кодекс не містить. Для розуміння диспозиції статті загалом та за замістом зазначеного в ній предмета злочинного посягання звернемося до профільного законодавства, що регулює охорону культурної та археологічної спадщини. Так, Закон України «Про охорону археологічної спадщини» розкриває поняття «об'єкт археологічної спадщини», «археологічна розвідка» та «археологічні розкопки», які використовує ст. 298 КК України. Під об'єктом археологічної спадщини (археологічний об'єкт) розуміється місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їх частини, пов'язані з ними території чи водні об'єкти, створені людиною, незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінності з археологічного, антропологічного та етнографічного погляду і повністю або частково зберегли свою автентичність [14]. Сукупність об'єктів археологічної спадщини, що перебувають під охороною держави, та пов'язані з ними території, а також рухомі культурні цінності (археологічні предмети), що походять з об'єктів археологічної спадщини визнаються археологічною спадщиною України. З цього погляду не буде перебільшенням сказати, що ми буквально оточені об'єктами археологічної спадщини, хоча в багатьох випадках вони залишаються прихованими, а отже, невідомими.

Об'єкти археологічної спадщини є різновидом об'єктів

культурної спадщини. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 р. № 1805-III встановлює, що об'єктом культурної спадщини є визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність. За видами об'єкти культурної спадщини поділяються на: археологічні, історичні, об'єкти монументального мистецтва, об'єкти архітектури, об'єкти містобудування, об'єкти садово-паркового мистецтва, ландшафтні та об'єкти науки і техніки [13]. В аспекті нашого дослідження нас цікавлять саме археологічні об'єкти культурної спадщини, на яких можуть здійснюватись незаконні пошукові роботи. Згідно з ч. 2 ст. 2 Закону України «Про охорону культурної спадщини» такими об'єктами є рештки життєдіяльності людини (нерухомі об'єкти культурної спадщини: городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильники, культові місця та споруди, їх залишки чи руїни, мегаліти, печери, наскельні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, а також пов'язані з ними рухомі предмети), що містяться під землею поверхнею та під водою і є невідтворюваним джерелом інформації про зародження і розвиток цивілізації [13]. Повністю підтримуємо позицію В.Д. Гулкевича [6, с. 83], згідно з якою поняття «об'єкт археологічної спадщини (археологічний об'єкт)» та «археологічний об'єкт (об'єкт культурної спадщини за видом)» повинні бути тотожними в обох нормативних актах як за своєю назвою, так і за змістом. Автор зазначає, що детальний зміст поняття об'єкта археологічної спадщини (археологічного об'єкта) не має визначального значення в процесі кримінально-правової кваліфікації вчиненого суспільно-небезпечного діяння, адже такий об'єкт не може існувати сам собою, не отримавши відповідного статусу.

Законодавець розрізняє рівень суспільної небезпеки кримінального правопорушення залежно від властивостей предмета злочинного посягання. Так, об'єкти археологічної спадщини у ч. 4 ст. 298 КК України визначено в якості кваліфікуючої ознаки «умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин», яка посилює відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення. Це пов'язано з тим, що об'єкти археологічної спадщини мають особливу унікальність й неповторність. Як об'єкти, створені людиною, вони несуть в собі цінності з археологічного, антропологічного та етнографічного погляду, тобто володіють певним обсягом інформації з минулих історичних подій. Отримати цю інформацію можна лише за дотримання всіх встановлених правил і вимог до здійснення пошукових робіт. Перед тим як приступити до пошукових робіт, потрібно підтвердити право на їх здійснення. Право на здійснення археологічних розвідок, розкопок

на території пам'ятки, охоронюваній археологічною територією, в зонах охорони, історичних ареалах населених місць, а також на дослідження решток життєдіяльності людини, що містяться під землею поверхнею та водою, повинно підтверджуватись дозволом, який видає Державна інспекція культурної спадщини України. Варто наголосити на тому, що археологів цікавлять не стільки археологічні предмети, скільки інформація, яка в них міститься. У науковому відношенні зазначені предмети без інформаційного контексту не мають цінності. Мета археолога – часом ледве вловимими слідами здійснити реконструкцію життя стародавньої людини. За нелегальних розкопок людей, які їх здійснюють, як правило, цікавить матеріальна вигода, а тому майже вся наукова інформація втрачається [16, с. 133]. Археолог видобутий предмет аналізує у контексті, яким є не тільки місце виявлення, а також шар залягання предмета тощо. Предмет, який видобуто «чорним археологом», навіть з його поверненням до музею, втрачить функцію історичного джерела. На його основі неможливо буде дізнатися істину про минуле, а отже, втрачаються знання, які він міг би принести. А без «історії», без контексту, будь-який видобутий предмет буде лише «річчю у собі». За такої умови важливо наголосити, що для його пошуку необхідне здійснення розкопок із суворим дотриманням основних методів польових археологічних досліджень.

Виділення законодавцем у ст. 298 КК України об'єктів археологічної спадщини багато в чому стосується особливостей їх правового режиму, а також особливостей здійснення пошукових робіт, що виокремлює об'єкти археологічної спадщини з-поміж інших об'єктів культурної спадщини. Пошкодження або руйнування об'єктів археологічної спадщини завдають непоправної шкоди культурі, оскільки їх відновлення у первозданному вигляді як носіїв історичної інформації, неможливе.

Всі наявні на території України об'єкти археологічної спадщини може бути віднесено до однієї з трьох груп:

- 1) відомі об'єкти археологічної спадщини (місцезнаходження яких встановлено);
- 2) передбачувані об'єкти археологічної спадщини (відомо, що об'єкт має існувати, але його точне місцезнаходження на території України ще не виявлено);
- 3) невідомі об'єкти археологічної спадщини.

Наведена градація породжує певні особливості статусу об'єктів археологічної спадщини та адаптації заходів, спрямованих на їхній захист. Так, кримінально-правовий захист за ст. 298 УК України поширюється лише на об'єкти археологічної спадщини першої групи. До зазначених об'єктів законодавець відносить: об'єкт, занесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України за категоріями національного та місцевого значення пам'ятки (ч. 1 ст. 13 Закону України «Про охорону культурної спадщини»); щойно виявлений об'єкт, який до вирішення питання про його реєстрацію як пам'ятки вноситься до Переліку об'єктів культурної спадщини і набуває правового статусу щойно виявленого об'єкта культурної спадщини, про що відповідний орган охорони культурної спадщини у письмовій формі повідомляє власника цього об'єкта або уповноважений ним орган (особу). Перелік щойновиявлених

об'єктів культурної спадщини ведеться органами охорони культурної спадщини та публікується такими органами на своїх офіційних вебсайтах. Включення об'єкта до такого переліку здійснюється одночасно з набуттям ним статусу щойно виявленого об'єкта культурної спадщини (ч. 2 ст. 14 Закону України «Про охорону культурної спадщини»).

ВИСНОВКИ

Отже, правова охорона забезпечується відомим об'єктам археологічної спадщини, які щойно виявлені або тим, які існують у вигляді пам'ятки національного або місцевого значення, тобто об'єктам, яким держава надала правового статусу «об'єкта археологічної спадщини». В будь-якому іншому випадку притягнути винних осіб за незаконне здійснення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини, який відноситься до другої або третьої групи є неможливим. Вони не мають відповідного правового статусу «об'єкта археологічної спадщини», незважаючи на те, що за своєю суттю є такими.

Постала необхідність внесення змін до чинного законодавства з метою превентивного захисту не лише об'єктів археологічної спадщини із чітко визначеним правовим статусом, а також тих, що його не мають. Внаслідок поширення «чорних розкопок» та шкоди, яку вони завдають археологічній спадщині, зумовлюється необхідність наділення останньої особливим правовим режимом в рамках загальної галузі права, що регулює культурну спадщину. Об'єкти, що входять до складу археологічної спадщини, інтегровані в ландшафти так, що вимагають спільного обігу та керування ними, незалежно від наявності закріпленого правового статусу такого об'єкта. Нагадаємо, що на відміну від багатьох елементів природного ландшафту, археологічні об'єкти є кінцевими і не відновлюваними, що робить їх знищення або пошкодження непоправною втратою. Ця обставина, на нашу думку, призвела до виділення законодавцем археологічної спадщини в якості окремого предмету злочинного посягання, що потребує захисту.

Список використаних джерел

1. Андрушко П. П. Кримінально-правова охорона прав інтелектуальної власності в Україні. Київ, 2004. 160 с.
2. Бабий Н.А. Уголовное право Республики Беларусь. Минск, 2000. 286 с.
3. Габрелян А.Ю. Напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо протидії економічній злочинності. *Державне управління та адміністрування, сфера обслуговування, економіка та міжнародні відносини як рушійні сили економічного зростання держав XXI століття*: монографія. Вінниця, 2021-2022. С. 2-18.
4. Габрелян А.Ю. Недоліки законопроекту № 3139. *Верховенство Права*. 2020. № 1. С. 36-43.
5. Габрелян А.Ю. Об'єкт правопорушення передбаченого ст. 181-1 КУпАП. *ScienceRise: Juridical Science*. 2020. № 3 (13). С. 27-33.
6. Гулкевич В.Д. Об'єктивна сторона незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія: Право*. 2018. Т. 2. Вип. 50. С. 82-85.
7. Иманалиева А.Ж. Проблемы криминалистического учения о предмете преступления: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2004. 26 с.
8. Концепція сталого розвитку населених пунктів, Схвалена Постановою Верховної Ради України від 24.12.1999 р. № 1359-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text>
9. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. Ст. 131
10. Кузнецов В.В. Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 676 с.
11. Кузнецов И.В. Понятие и виды предметов преступлений в уголовном праве России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Орел, 2006. 221 с.
12. Міщенко М.О. Кримінально-правова охорона культурних цінностей в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2014. 223 с.
13. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2000. № 39. Ст. 333
14. Про охорону археологічної спадщини: Закон України від 18.03.2004 р. № 1626-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 26. Ст. 361
15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охорони культурної спадщини: Закон України від 09.09.2010 р. № 2518-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 4. Ст. 22
16. Сабитов Т.Р. Охрана культурных ценностей: уголовно-правовые и криминологические аспекты: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Челябинск, 2003. 196 с.
17. Хлус А.М. Объект и предмет преступного посягательства в уголовном праве и криминалистике: понятие и соотношение. *Библиотека уголовного права и криминологии*. 2018. № 2(26). С. 123-132.

References

1. Andrushko P. P. Criminal protection of intellectual property rights in Ukraine. Kyiv, 2004. 160 p. (in Ukrainian).
2. Babiy N. A. Criminal law of the Republic of Belarus. General part: lecture notes. Minsk, 2000. 286 p. (in Russian).
3. Habrelian A. Y. Directions for improving the effectiveness of law enforcement agencies in combating economic crime. *Public management and administration, service sphere, economy and international relations as driving forces of economic growth of the 21st century states: monograph*. Vinnytsia, 2021-2022. pp. 2-18. (in Ukrainian).
4. Habrelian A. Y. Disadvantages of draft law No. 3139. *Rule of Law*. 2020. No. 1. pp. 36-43. (in Ukrainian).
5. Habrelian A. Y. The object of the offense provided for in Art. 181-1 of the Labor Code of Ukraine. *ScienceRise: Juridical Science*. 2020. No. 3 (13). pp. 27-33. (in Ukrainian).
6. Hulkevych V. D. The objective side of the illegal conduct of search works at the archaeological heritage site. *Scientific Bulletin*

of the Uzhhorod National University. Series: Law. 2018. Vol. 2. Issue. 50. pp. 82-85. (in Ukrainian).

7. Imanalieva A. Zh. Problems of forensic doctrine about the subject of the crime: diss. ... PhD in legal sciences: 12.00.09. Moscow, 2004. 26 p. (in Russian).

8. The concept of sustainable development of settlements, approved by the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated 24.12.1999 No. 1359-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text> (in Ukrainian).

9. Criminal Code of Ukraine dated April 5, 2001 No. 2341-III. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*. 2001. No. 25-26. Art. 131. (in Ukrainian).

10. Kuznetsov V.V. Criminal law protection of public order and morality: diss. ... Doctor of legal sciences: 12.00.08. Kyiv, 2013. 676 p. (in Ukrainian).

11. Kuznetsov I.V. The concept and types of objects of crimes in the criminal law of Russia: diss. ... PhD in legal sciences: 12.00.08. Orel, 2006. 221 p. (in Russian).

12. Mishchenko M.O. Criminal law protection of cultural values in Ukraine: diss. ... PhD in legal sciences: 12.00.08. Kyiv, 2014. 223 p. (in Ukrainian).

13. On the protection of cultural heritage: Law of Ukraine dated June 8, 2000 No. 1805-III. *The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2000. No. 39. Art. 333. (in Ukrainian).

14. On protection of archaeological heritage: Law of Ukraine dated March 18, 2004 No. 1626-IV. *The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2004. No. 26. Art. 361. (in Ukrainian).

15. On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the protection of cultural heritage: Law of Ukraine dated September 9, 2010 No. 2518-VI. *The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2011. No. 4. Art. 22. (in Ukrainian).

16. Sabitov T.R. Protection of cultural values: criminal law and criminological aspects: diss. ... PhD in legal sciences: 12.00.08. Chelyabinsk, 2003. 196 p. (in Russian).

17. Hlus A.M. Object and subject of criminal encroachment in criminal law and criminalistics: concept and correlation. *Library of Criminal Law and Criminology*. 2018. No. 2(26). pp. 123-132. (in Russian).

Anton VALUIEV

postgraduate student, University of the State Fiscal Service of Ukraine; Head of the Department of architecture, real estate inventory and legal support, Agrofon Enterprise LLC

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9561-4675>

ARCHAEOLOGICAL HERITAGE AS A SUBJECT OF CRIMINAL OFFENSE

Today, the archaeological heritage is an integral element of the objective side of the composition of the crime provided for in Art. 298 of the Criminal Code of Ukraine. At the same time, the effectiveness of the mentioned article, in our opinion, raises certain doubts. First of all, this is due to the fact that encroachments, the subject of which is the archaeological heritage, have a high level of latency. In addition, when applying Part 1 of Art. 298 of the Criminal Code of Ukraine, in the vast majority of cases, there is a problem of proving that illegal archaeological explorations, excavations, other earthworks or underwater works were carried out precisely on the site of archaeological heritage. This paper is devoted to the study of archaeological heritage as a subject of criminal encroachment and clarification of the terminological apparatus used in defining the specified element.

During the research, all existing archaeological heritage sites in Ukraine were divided into three groups: 1) known archaeological heritage sites; 2) intended objects of archaeological heritage; 3) unknown objects of archaeological heritage. The given gradation gives rise to certain peculiarities regarding the status of archaeological heritage objects and the adaptation of measures aimed at their protection. Yes, criminal protection under Art. 298 of the Criminal Code of Ukraine applies only to objects of archaeological heritage of the first group. Legal protection is provided to known objects of archaeological heritage that have just been discovered or those that exist as monuments of national or local importance, that is, objects that have been granted the legal status of «object of archaeological heritage» by the state. In any other case, it is impossible to prosecute the guilty persons for the illegal conduct of archaeological explorations, excavations, other earthworks or underwater works on the object of archaeological heritage, which belongs to the second or third group. They do not have the corresponding legal status of «site of archaeological heritage», despite the fact that they are such in essence. It became necessary to introduce changes to the current legislation for the purpose of preventive protection not only of objects of archaeological heritage with a clearly defined legal status, but also of those that do not have it.

Keywords: archaeological heritage, cultural heritage, criminal encroachment, subject of the crime, search work, «black archeology»